

Вербалізація гендерних стосунків в українській афористиці

Проблема мовної картини світу у зв'язку з гендерним аспектом є однією з ключових у сучасній науці. Мовну картину світу трактують як вироблене віковим досвідом народу й реалізоване мовними засобами відображення багатоаспектного світу.

Афоризми є оригінальними засобами номінації позамовної дійсності. У національній афористиці відтворено загальнолюдські й етнічні світоглядні канони та ідеали. Універсальні культурні смисли афористики виявляються в кодуванні суспільно важливої інформації про реальний світ. У межах авторського вислову наявна кореляція лінгвальних і психокогнітивних феноменів, пов'язаних з етнічною мовною картиною світу й орієнтованих на специфічний, індивідуальний спосіб світобачення (Н. М. Шарманова).

У сучасному розумінні гендер – це і складний соціокультурний процес формування (конструювання) суспільством відмінностей у чоловічих і жіночих ролях, поведінці, ментальних й емоційних характеристиках, і сам результат – соціальний конструкт гендеру (А. А. Денисова).

Питанням гендерної лінгвістики займаються О. Горошко, А. Денисова, М. Дмитрієва, А. Кириліна, О. Синчак та інші.

Мета нашої роботи дослідити мовні засоби та специфіку реалізації гендерних стосунків в українській афористиці.

В аналізованих висловлюваннях передаються різні стосунки між чоловіком і жінкою, зокрема сприйняття життєвих цінностей, морально-етичних норм, виконання ними соціальних ролей та ставлення до обов'язків у шлюбі. В аналізованих афоризмах більше представлений образ *дружини, жінки*. Така закономірність пов'язана з тим, що авторами висловів є переважно чоловіки.

Жінка в афористичних контекстах наділена позитивними й негативними рисами, причому домінують останні. Вона має багато обов'язків, відповідає за становлення чоловіка, благополуччя шлюбу, продовження роду. Наприклад, в основі вислову *Для жінок чоловіки – колишні хлопчики, для чоловіків дівчатка – майбутні жінки* (В. Радіонов) лежать загальномовні антоніми *чоловіки – жінки, дівчатка – хлопчики, колишні – майбутні*. Але іменники на позначення статі за віком у сполучі з наведеними прикметниками утворюють іншу антонімічну пару: *колишні хлопчики – майбутні жінки*, а також контекстуальні синонімічні пари: *чоловіки – колишні хлопчики, дівчатка – майбутні жінки*. Словосполучення *колишні хлопчики* виступає в значенні *синів*, а *дівчатка* – не просто майбутні жінки, а й матері. У підтексті, на нашу думку, прочитується те, що хлопчики, стаючи дорослими, усе ж таки залишаються дітьми і в жінках шукають материнської опіки. Простежується смисловий механізм, при якому ніби усувається одна з логічних ланок: у свідомості жінок не існують чоловіки як дорослі люди, а в уявленні чоловіків немає маленьких дівчат.

В основі мовного структурування афоризмів досить часто лежить антитеза. Наприклад: *Коли жінок багато, їх завжди мало, а коли жінка одна, то її буває по горло* (В. Черняк). У цьому контексті антитеза створюється за допомогою загальномовних антонімів *багато – мало* та фразеологізму *по горло* зі значенням «дуже багато, великою мірою», який протиставляється лексемі *мало*. Отже, у ситуації, коли жінок багато, стосунки легкі, несерйозні. Тісні стосунки передбачають життєві негаразди, пов'язані з побутом, зміни настрою як одного, так і другого суб'єкта, а це не може не накладати відбиток на характер взаємин.

Структура висловлення забезпечує надзвичайно тісний зв'язок компонентів. Через антитезу виникають перехресні сино-

німічні пари *багато – по горло, мало – одна*. У підтексті з'являються своєрідні смислові замкнені кола, тобто немає відповіді, який вибір кращий: бути з багатьма жінками або з однією.

Значна частина досліджуваних афоризмів має іронічне значення, що відбиває не тільки негативну оцінку певних сторін цих соціальних явищ, а й їх філософське осмислення. Створення іронії в цьому жанрі ґрунтується на використанні антонімічних і синонімічних понять, зіткненні високого й низького, оксимороні, а також передається шляхом структурно-семантичної трансформації фразеологізмів, мовної гри тощо.

Так, в афоризмі *Не для того жінка оголює свої тендітні плечі, щоб на них усе звалювати* (О. Перлюк) іронія створюється внаслідок подвійної актуалізації фразеологізму *звалювати на плечі* та на основі відтворення реалій буття – *оголювати плечі*. Лексема *плечі* супроводжується епітетом *тендітні*, що вказує на витонченість і слабкість жінки.

Суголосним наведеному є афоризм *Якби не тендітні жіночі плечі, чоловікам довелось би все виносити на своєму горбі* (О. Перлюк), який ґрунтується на фразеологічному натякові на сполуку *звалювати на плечі*, яка є синонімічною вислову *виносити на своєму горбі*. Особливим є їх уживання за гендерною опозицією: *жінка – на тендітних плечах, чоловік – на своєму горбі*.

Досить поширеним засобом у досліджуваних текстах є синтаксичний паралелізм, що надає їх структурі чіткості, зликовує компоненти й робить крилаті вислови «мобільними» у функціональному плані. Наприклад, в афоризмі *Жінка – прикметник, чоловік – іменник...* (Р. Коваль) суб'єкти порівнюються із частинами мови на основі особливостей та властивостей останніх. *Чоловік* асоціюється з *іменником*, оскільки ця частина мови має самостійні категорії роду, числа й відмінка. *Прикметник* (*жінка*), хоч і є теж самостійною частиною мови, але узгоджується з іменником у роді, числі й відмінку. У свою чергу, *прикметник* позначає ознаку предмета, вираженого іменником, відповідно, жінка стає ознакою життєдіяльності чоловіка, його статку, морального благополуччя.

Отже, характеристика гендерних стосунків в афоризмах реалізується через різноманітні активно вживані мовні засоби, які формують текстову структуру висловлювань та їх своєрідний смисловий план.